

Світлана Бородіца

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, boroditsa_s@ukr.net

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ НАРАТИВ У ПОВІСТІ «ЗЛОМАНІ КРИЛА» БОГДАНА ЛЕПКОГО

Модерністський характер прози Богдана Лепкого стає дедалі очевиднішим при дослідженні ранніх творів. Перша повість «Зломані крила» була надрукована у часописі «Зоря» 1897 року (в 4-9 частинах). Відомо, що автор «домовлявся про друк твору на сторінках “Буковини”, про що свідчить листування впродовж жовтня-грудня 1896 із Осипом Маковеєм, редактором чернівецького видання в 1896-1897 рр. Однак у січні 1897 р. письменник терміново забрав рукопис, щоб видати “Зломані крила” в журналі “Зоря» [1, с. 21]. Осип Маковей відмовив авторові у друці через свою «неприхильність» до його «писаннечка»: критикував за «видумку», ліризм, відсутність життєвого оптимізму.

Як син і внук священників, Богдан Лепкий цікавився темою людської суб’єктивності – виходу особистості в надчуттєву реальність (Бог), її свободи/несвободи і недосконалості. Особливий інтерес до цих екзистенційних моментів буття пов’язаний у нього із засадовим досвідом самовідчуженого існування індивіда, близького до небуття – смерті. Такий особливий його стан – віру як світогляд та духовне почуття – Богдан Лепкий осмислював у повісті «Зломані крила», написаній на основі реальної події у василіанському монастирі, «свідком якої був сам автор» [1, с. 20]. Його глибокі роздуми про релігійне самозречення «без огляду на характер, фізіологію народу» [4, с. 392] актуалізують проблему «волі до віри» (С. Л. Франк), яку він по-філософськи розкрив в образі головної героїні Олени – у чернецтві сестри Йосафати, котра за певних обставин щонайнесподіваніше відмовилася від мирського життя.

Автор не розповідає спонук-подробниць безповоротного рішення красивої і багатой одиначки, що «подобала на святу покутницю Магдалину. Але в дійсності вона нею не була. Свідчили о тім її уста свіжі, її лица черстві,

молоденькі, її груди круглі, немов виточені. Лиш очі у неї світили якимсь дивним, незвичайним блиском» [3, с. 216]. Неспокійна, заплакана, з «блудними очима», вона була «немов божевільна», коли ледве переступила поріг помешкання отця Недільського. Уважний і мудрий духівник швидко з'ясував причини самовідчуження Олени Загородної від матеріального світу – звинувачення і залякування хитрого «місійона» в її гріховності, бездушності та відповідно безбожності: «...як легко молоду, невинну душу потрясти, вирвати з рівноваги і, мов той човен без весла і керманіча, вергти на бурхливій хвилі, а як тяжко, як дуже тяжко її відтак втихомирити і привести до давнього спокою» [3, с. 219]. Він відстежив той драматичний момент, коли з'явилася неперехідна прірва між людиною і світом, коли ця гармонійна єдність стає недостатньою умовою екзистенції особистості. Проповідник-пропагандист, наverting до віри Олену задля правдивого Богоспівкування (насправді ж, захищаючи матеріальні інтереси церкви, конкретніше – «захоронки» – монастиря), свідомо і насильно витіснив з її свідомості органічні зв'язки з навколишнім світом – батьками, рідним домом, друзями, особистими інтересами, стосунками, почуттями. Їх заступили інші духовні конструкти – віра, самозречення, фанатизм.

Головна героїня враз добровільно відмовилася від власного «я», віддавши його під владу віри, щоб позбутися своєї слабкості – страху смерті і відповідно жаху потрапити до пекла. Внутрішню згоду з собою вона виправдовує смисложиттєвою аксіомою – відмовою від невтримних спокус людського життя: «...ми живемо, – тим, що є нині; а завтра не до нас, а до Бога належить» [3, с. 247]. Олена силувалася жити не для себе, а заради ближнього, «для Божої слави» [3, с. 244], але не відчувала духовного полегшення, а лише зовнішній тиск, внутрішнє підпорядкування, безпідставні застереження, що заставляли її сумніватися в обраному шляхові, усвідомлювати його хибність і нав'язуваність. Чужий досвід безкорисливого служіння (отець Недільський, сестра Нікодема, сестра Ізидора, отець Єротеї) не міг протистояти «недоброму голосу», «тривозі серця», «таємним шептам» про її сумний і безнадійний щодень. І навіть тяжка

кара за відступництво вже не лякала її, і «щораз більше чула вона, як сили її покидали і як руки опадали з безсилля, немов підтяті крила» [3, с. 241]. Безвихідь і зневіра заповнюють особистісний простір сестри Йосафати.

Настрій сюжет динамізується, коли життєва парадигма сестри Йосафати наповнюється новим особистісним змістом – коханням до працюючого, справедливого, розумного парубка Остапа – «на ціле село з доброї слави звісного» [3, с. 250-251] талановитим співом у крилосі, заснуванням сільської читальні, просвітницькою справою серед неписьменних селян, тому і «був Остап красою парубоцтва не лиш в своєму рідному селі, але і на цілу околицю» [3, с. 251]. У цій ситуації головна героїня мала б бути щасливою, бо Остап освідчився і закінчувався її «річенець» – випробувальний термін у захоронці. Здається, все очевидно, але вибір не був легкий. Сестра Йосафата потрапила у пастку світоглядної дезінтеграції (між нею і Богом став Остап) та втратила себе, тому життєва дилема віра-почуття (серце-кров, душа-тіло) розколює її особистість: «Йосафата стоїть на роздоріжжі» [3, с. 262]. Вона не може опанувати свої емоції і переживання, що суперечили релігійному закону. Автор психологізував навколишню дійсність, перспективно ведучи читача до трагічного фіналу: «Осінь всміхалася тоді усміхом конаючого сухітника» [3, с. 261]; «Біла тверда хустка зашепотіла зловіщо. Так шепотить змія...» [3, с. 264]; «очі, і гадки, і серце, і розум – все те пустилося й собі в той дикий танець» [3, с. 265]; «таки над самим садом, щонайясніша зірка відорвалася від неба і... впала» [3, с. 265].

Внутрішню кризу героїні поглибили на сповіді підступні слова отця-люстратора, котрий будь-якою ціною намагався втримати в монастирі Йосафату як багату спадкоємицю (йому не давали спокою сорок моргів її батьківського поля). Його психологічні маніпуляції – залякування Божою карою і звинувачення у відступництві («Господь вибрав тебе, щоби злити на ласку свою, а ти відтрутила його. Негідна! Покай же ж ся! Я кажу тобі: покайся!.. Заволодій собою, тілом своїм, а ні – то глянь: розступаєся земля під тобою, живцем розпадаєся тіло твоє, а докола тебе злі духи сміються, тішаться,

радуються душею твоєю. Негідна!» [3, с. 284-285]), одночасно термінове переведення подруги Ізидори до іншого монастиря, остання вкрай зворушлива зустріч з Остапом, коли вона в афективному стані неконтрольовано й категорично відповіла йому: «Забудь мене! Мене вже нема на світі. Для тебе я умерла. Я не хочу слухати твоєї грішної мови, я за тобою не піду до пекла. Лиши мене...» [3, с. 292], – зумовили нервовий злам, що породив химери неусувного страху і наблизив дівчину до меж людського буття – смерті. Внутрішня саморозірваність її існування не залишає можливостей уникнути останньої. Майстерно виписаний буремний пейзаж тонко відтворює цей трагічно складний психологічний процес: «...і над землею настала грізна тиша, немов вся природа зі страху дух в собі заперла, дожидаючи якогось великого лиха» [3, с. 284-293]. Сестра Йосафата, фізично виснажена й психологічно знищена, нарешті звільнилася від обмежень і церковного закону, і світського морального кодексу. Вона приречено прийняла смерть-кару за свої «гріхи»: «Безмежний, синій простір обнімає її довкола. До неба все ближче і ближче. Аж нараз ломляться їй крила, опадають безсило, і вона, як та відорвана зірда, паде кудись глибоко-глибоко...» [3, с. 296].

Реальну смерть головної героїні сприймаємо як неминучу, розуміючи, що смерть символічна вже відбулася, коли Йосафата в результаті надзвичайно напруженої внутрішньої боротьби прийняла крайнє рішення на користь служіння Богові (як результат – божевілля, «сильний удар на мозок», констатований лікарем). Але здавалося б надійний і постійний контроль над собою обернувся проти неї: попри умовний характер символічна смерть закономірно призводить до реальної. Неконтрольовану втечу сестри Йосафати у фінальному епізоді повісті трактуємо як втечу-від-себе, як поразку-собі. І хоча вона помирає в режимі актуального часу, її смерть відбувається все ж постфактум.

Екзистенційні проблеми обов'язку, провини, відплати увиразнюються поведінковими схемами – відповідальною жертовністю, добровільним упокоренням, самообмеженням особистості. Відтак переживання органічного

злиття зі світом, відкриття вічності і своєї єдності з нею роблять сестру Йосафату невразливою перед смертю, бо вона «ціла тоне-потопає у небеснім, безмірнім просторі» [3, с. 295] і «звільна-звільна, немов та мрака вечірня, піднімаєся вгору» [3, с. 295-296]. Таким чином, екзистенційний конфлікт особистості між духом і тілом, серцем і розумом врешті-решт призводить до руйнування життєвої доцільності, випускає назовні так ретельно контрольовані нею стихійні засади буття, призводячи її до смерті. Автор апелював до своєрідного компромісу, що поєднав би світ земний і світ горній у вітаїстичній життєвій програмі, даючи людині надію на щастя.

Список використаної літератури

1. Білик Н., Гавдида Н. Богдан Лепкий: відомий і невідомий. *Лепкий Б. Вибрані твори: у 2-х т.* Київ: Смолоскип, 2007. С. 7-48.
2. Кордонець О. «Зломані крила» Богдана Лепкого як зразок модерної повісті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: зб. наук. пр. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2012. Вип. 27. С. 88-92.
3. Лепкий Б. Зломані крила (повість). *Лепкий Б. Вибрані твори: у 2-х т.* Київ: Смолоскип, 2007. С. 215-296.
4. Лист Б. Лепкого до О. Маковея. *Журавлі повертаються... З епістолярної спадщини Богдана Лепкого / упор., авт. передм., прим. і комент.* В. Качкан. Львів: Фенікс, 2001. С. 392-393.